

«LAND GRABS»: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Ігнатенко Ірина,

кандидат юридичних наук,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

(м. Харків, Україна)

irena.nekosargot@gmail.com

Анотація. Висвітлюються основні проблеми, пов'язані з «захопленням землі» в усьому світі, аналізуються закономірності щодо відносин власності на землю. Акцентовано увагу на тому, що різні зацікавлені сторони стурбовані придбанням земель в Україні серйозними геополітичними гравцями, які потерпають від нестачі продовольства. Регулювання цих процесів є важливим завданням України, вирішення якого дозволить забезпечити екологічний захист землі, підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, зберегти найбільш цінну частину земельних ресурсів держави – землі сільськогосподарського призначення.

Abstract. The main problems related to «land grabs» around the world are highlighted, and patterns of land ownership relations are analyzed. Attention is focused on the fact that various interested parties are concerned about the acquisition of land in Ukraine by serious geopolitical players who suffer from food shortages. Regulation of these processes is an important task of Ukraine, the solution of which will ensure ecological protection of the land, increase the efficiency of agricultural production, and preserve the most valuable part of the country's land resources – agricultural land.

Однією з негативних тенденцій, що актуалізують гуманітарну проблему, пов'язану з безперешкодним доступом до достатньої кількості якісних продуктів харчування, є зменшення орних земель. Згідно зі статистичними даними, лише за останню чверть століття загальносвітова площа сільськогосподарських угідь скоротилася з 4,87 млрд до 4,74 млрд га, знизившись тим самим у глобальному масштабі з 0,24 до 0,20 га на душу населення.

В Україні сільськогосподарські угіддя становлять близько 19% загальноєвропейських, у тому числі рілля – близько 27%. Показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одну особу є найвищим серед європейських країн і становить 0,9 га, у тому числі 0,7 га ріллі.

У цілому площа сільськогосподарських земель становить 42,7 млн га, або 70% площі усієї території країни, а площа ріллі – 32,5 млн га, або 78,4% усіх сільськогосподарських угідь. Україна займає досить

вагоме місце в загальносвітовому рейтингу (входить в ТОП-10, займаючи 6 місце у світі), яка володіє 43,37 млн га (тобто 2.31% світових площ орних земель).

Природні ресурси різноманітні, але земля стає дедалі більш цінним ресурсом для більшості країн. Позбавлення прав на землю претендує на статус найвідомішої і водночас мало дослідженої форми позбавлення прав не тільки в сучасній літературі, присвяченій «захопленню земель», а й загалом у класичній теорії. Протягом останніх кількох років таке явище як «захоплення землі» зростає у всьому світі, особливо в країнах, що розвиваються. Відбувається масове придбання сільськогосподарських земель іноземними та вітчизняними інвесторами.

Термін «Land grabs» (далі – «захоплення землі») було введено організацією громадянського суспільства GRAIN, яка протягом кількох років збирала веб-сховище новин про масштабні угоди із землею (farmlandgrab.org). Цей термін навмисно політизує масштабні земельні угоди, щоб підкреслити їх значення щодо позбавлення власності дрібних фермерів, корінне населення та ін.

Явище «захоплення землі» в останні роки привернуло увагу різних суб'єктів, включаючи міжнародні організації, уряд та громадянське суспільство. Це стає можливим через швидкість, з якою відбувається таке масштабне придбання, характер більшості угод і, що ще важливіше, несправедливість, в якій більшість земельних угод не враховують права місцевих громад, а також малих фермерів. Хоча «захоплення землі» засуджується через вплив на місцеве населення та навколишнє природне середовище, це не змінює того факту, що більшість земельних угод є законними. Держави та міжнародні організації повинні бути зосереджені на вирішенні проблеми «захоплення землі», коли мова йде про зміну прав на землю та відносин щодо використання земельних ділянок будь-яким членом суспільства.

«Захоплення землі» визначається «як масштабне придбання за рахунок купівлі, лізингу або інших договорів, сільськогосподарських земель для виробництва продуктів харчування та непродовольчих культур, щоб збільшити постачання на внутрішні та/або світові ринки, або отримати фінансову віддачу від інвестицій» [1]. FAO визначає, що це «масштабні придбання землі, які стосуються закордонних урядів та підриву продовольчої безпеки країни» [2].

Найкращий міжнародний юридичний документ, який стосується питання «захоплення землі» з метою захисту прав людини, – це «добровільні вказівки щодо відповідального управління землею, рибальством та лісами в контексті національної продовольчої безпеки», прийняті Комітетом з всесвітньої продовольчої безпеки 11 травня 2012 року. Як зазначає FAO, наведені вказівки забезпечують рамки, які

держави можуть використовувати при розробці власних стратегій, політики, законодавства, програм та заходів. Вказівки також покликані сприяти досягненню стійкої життєдіяльності, соціальної стабільності, розвитку сільської місцевості, охорони навколишнього природного середовища та стійкої соціальної безпеки і економічного розвитку.

Агентство з розвитку констатує, що уряди, які сприяють «захопленню землі», яке призводить до порушення продовольчої безпеки, діють в суперечетть статті 11 Міжнародного пакту про економічне, соціальне та культурне право. У цій статті йдеться про наступне: «уряди зобов'язані забезпечити доступ всіх, хто перебуває під їх юрисдикцією до мінімально необхідної їжі, яка є достатньою, адекватною та безпечною, для забезпечення свободи від голоду» (E/C.12/1999/5, para. 14). Тобто уряди порушують право на продовольство, допускаючи такі земельні угоди, які призводять до прямої втрати доступу до земель та природних ресурсів місцевих громад, а також спричиняють залежність від продовольства з міжнародних ринків.

Крім того, у Міжнародному пакті щодо громадянських та політичних прав зазначено наступне: «усі народи можуть у своїх власних цілях вільно розпоряджатися своїми природними багатствами та ресурсами без шкоди щодо будь-яких зобов'язань, які випливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємного співробітництва, користі та міжнародного права. Ні в якому разі народ не може бути позбавлений власних засобів до існування» (Art. 1 § 2, ICCPR). Отже, можна вважати, що уряди діють з порушенням цього міжнародного пакту, коли позбавляють населення (або дозволяють компаніям це робити), оскільки наслідком таких дій є втрати доступу до землі та природних ресурсів, необхідних для їх життєдіяльності.

Застосування сили до осіб з метою спонукання до незаконної відмови від своєї землі або іншими незаконними способами позбавлення землі, цей процес відомий як «захоплення землі», є порушенням прав людини – довільного позбавлення майна, викладеного в Універсальній декларації прав людини (стаття 17).

Отже, «захоплення землі» – це по суті контрольоване захоплення. Це стосується «захоплення землі» та інших суміжних ресурсів, таких як вода, мінерали чи ліси, щоб контролювати їх використання. Таким чином, коли іноземний інвестор набуває значних масивів землі для цілей вирощування, ігноруючи традиційні права землеволодіння з письмовою або мовчазною згодою та підтримкою приймаючого уряду, це «захоплення землі» [3] та згідно з Merian Research and CRBM, багато таких придбань передбачають понад 10 000 – 500 000 га у всьому світі [4].

«Захоплення землі» відбувається у глобальних масштабах. Держави та інвестори продовжуватимуть інвестувати в іноземні землі у боротьбі за контроль над ресурсами, оскільки це в їх інтересах. В цьому контексті забезпечення прав людини є ключовим питанням, яке слід вирішити у питанні «захоплення землі». У глобальну епоху суверенітету та захисту прав людини держави, міжнародні організації та інші зацікавлені сторони зобов'язані забезпечити захист цих прав, сприяючи захисту прав місцевого населення та дрібних фермерів на їх землю.

Різні зацікавлені сторони стурбовані придбанням земель в Україні серйозними геополітичними гравцями, які потерпають від нестачі продовольства. На сьогодні не всі питання функціонування ринку землі в Україні є законодавчо неврегульованими. Існує загроза неконтрольованого «захоплення землі», спричинення шкоди українським фермерам. Регулювання цих процесів є важливим завданням України, вирішення якого дозволить забезпечити екологічний захист землі, підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, зберегти найбільш цінну частину земельних ресурсів держави – землі сільськогосподарського призначення.

Список використаних джерел

1. Haroon Akram-Lodhi A. Contextualising land grabbing: contemporary land deals, the global subsistence crisis and the world food system. *Canadian Journal of Development Studies*. Vol. 33. 2012. P. 119-142.
2. Saturnino M., Borras Jr., Jennifer C. Franco, Sergio Gómez, Cristóbal Kay, Max Spoor Land grabbing in Latin America and the Caribbean. *The Journal of Peasant Studies*. Vol. 39. 2012. P. 845-872.
3. Häberli C., F.Smith. Land Grab v Food Security: Can Global Regulation Cope? URL: <https://www.iisd.org/itn/en/2013/03/22/land-grab-v-food-security-can-global-regulation-cope/>
4. Merian Research, CRBM. The vultures of Land grabbing: the involvement of European Financial companies in large-scale land acquisition abroad. URL: <http://farmlandgrab.org/wp-content/uploads/2010/11/VULTURES-completo.pdf>